

KATARZYNA STACHURSKA-SZCZESIAK

Instytut Nauk o Polityce i Administracji UMCS

Ekspert Team Europe

ORCID ID: 0000-0001-9179-0746

**Czynnik „arabskiej wiosny”
w stosunkach Unia Europejska–Algieria**

Proces rewolucyjnych przemian, jaki został zapoczątkowany 17 grudnia 2010 r. w Tunezji, „rozlał się” na pozostałą część śródziemnomorskiego świata arabskiego, stanowiąc wyraz zerwania z kontekstem politycznym panującym od dziesięcioleci na całym obszarze, lecz także nieoczekiwanie umieścił Maghreb w centrum aktywności międzynarodowej (Bourrat, 2013–2014, s. 99). W istocie, począwszy od wojny domowej w Algierii, region Maghrebu mocno zróżnicowany zarówno wewnętrznie, jak i wobec regionu Bliskiego Wschodu przechodzi nieprzerwanie przez kryzysy i napięcia polityczno-strategiczne. Spośród trzech państw Maghrebu, do których można zaliczyć Algierię, Maroko, Tunezję (Stachurska-Szczesiak, 2007, s. 12–28), to właśnie ostatnie państwo, które od dziesięcioleci uchodziło za najbardziej proeuropejskie i pozornie stabilne, wbrew wszelkim oczekiwaniom ponad 10 lat temu wstrząsnęło światem i wprawiło w zdumienie swoich najbliższych sąsiadów, wywołując efekt domina w postaci „wiosny arabskiej”.

Algieria, która jest geograficzną częścią Maghrebu, doświadczyła również na początku 2011 roku swojej „zimy protestów”¹ (Chena, 2011, s. 105–106), z tą różnicą, że ruch ten, zainspirowany rewoltą tunezyjską, o kilka dni wyprzedził upadek Z. Ben Ali’ego, a przyjęte przez algierskie władze zobowiązania do podjęcia próby odpowiedzi na te protesty nie zmaterializowały się (Bourrat, s. 103). W tym kontekście pojawia się pytanie dlaczego społeczeństwo algierskie nie uczestniczyło bezpośrednio w procesie tzw. efektu domina „wiosny arabskiej” i czy Algieria została w ogóle dotknięta „wiosną arabską”? oraz jakie skutki proces ten wywarł na relacje UE z Algierią?

Celem niniejszego artykułu jest analiza wpływu „wiosny arabskiej” na kształt współczesnych stosunków UE–Algieria, zwracając uwagę na ramy wyznaczone przez „Wspólne Priorytety Partnerstwa” (WPP), koncentrując się na trzech kluczowych sektorach współpracy ustalonych na lata 2018–2020. W ramach tak określonego celu badań, weryfikacji poddane zostały następujące hipotezy: 1) pod wpływem „wiosny arabskiej” zmianie uległ charakter stosunków UE–Algieria, zarówno w wymiarze intensywności, jak i jakości współpracy; 2) realizacja „Wspólnych Priorytetów Part-

¹ Pojęcie to często używane dla przedstawienia sytuacji w Algierii i reakcji społeczeństwa tego państwa na wydarzenia związane z „rewolucją jaśminową”, a słowo „zima” oznacza tutaj pewnego rodzaju spowolnienie procesów reakcji algierskiego społeczeństwa na te wydarzenia.

nerstwa”, wpływa na zmianę dotychczasowego funkcjonowania społeczeństwa algierskiego, tworząc szansę na nową jakość życia w państwie.

W procesie weryfikacji hipotez przydatne okazało się wykorzystanie analizy czynnikowej, badającej uwarunkowania polityczne, społeczno-gospodarcze Algierii, ale także czynnika „wiosny arabskiej” jako głównej siły sprawczej wywierającej wpływ zarówno na sytuację w Algierii, jak i charakter stosunków UE–Algieria. Zastosowano także wiele technik badawczych, w tym analizę zawartości dokumentów, analizę literatury przedmiotu oraz analizę danych statystycznych.

1. Wpływ „wiosny arabskiej” na stosunki UE–Algieria

Desperacki akt samospalenia, którego dokonał w dniu 17 grudnia 2010 roku, 26-letni tunezyjski sprzedawca uliczny w proteście przeciwko swoim warunkom życia i korupcji, odbił się szerokim echem nie tylko w świecie arabskim, lecz także całej Europie. Setki tysięcy ludzi w ciągu następných miesięcy wypowiedziało swój krzyk rozpaczy przeciwko ubóstwu, kryzysowi gospodarczemu, bezrobociu – a przede wszystkim przeciwko prezydentowi B. Aliemu, człowiekowi, który został pociągnięty do odpowiedzialności za wszystkie nieszczęścia tunezyjskiego ludu (Borges, Biosse Duplan, 2020). Dla UE rewolty te były „strategiczną niespodzianką”, ponieważ zburzyły dotychczasowe założenia polityki wobec regionu (Martinez, 2011, s. 5).

Przejawem i bezpośrednim efektem „wiosny arabskiej” w Algierii były marsze społeczeństwa, jakie odbyły się 12 i 19 lutego 2011 r., pomimo dziesiątek tysięcy agentów policji, ostatecznie gromadząc od 2000 do 5000 osób (Chena, s. 106). Niestety ożywienie to nie przyniosło większego efektu zarówno pod względem zasięgu, jak i oczekiwań społeczeństwa, a sami demonstranci wydawali się dbać o zainscenizowanie „uprzejmości” ich podejścia do wydarzeń, pokazując sprzątaną ulicę po ich przemarszach (*Soudan et Algérie*, 2019). Można wskazać na kilka czynników tego „zahibernowania społeczeństwa algierskiego” w obliczu fali protestów, jaka przeszła przez świat arabski. Z pewnością kluczową przyczyną był fakt redystrybucyjnej zdolności Algierii jako państwa rentierskiego oraz strach przed powrotem do przemocy jakiej państwo to doświadczyło podczas wojny domowej (1991–2002), zwanej „czarną dekadą”, a która pochłonęła dziesiątki tysięcy ofiar (Kukułka, 2001, s. 665–860; Fertchak, 2019). Zdaniem K. Abdelmoumena, sekretarza generalnego Algierskiej Ligii Obrony Praw Człowieka to właśnie wspomnienia tragicznych wydarzeń z przeszłości sprawiły, że Algierczycy zastanawiają się dwa razy, zanim wyjdą na ulicę, aby domagać się zmiany reżimu. Ten kontekst sprawia, że Algieria bardzo różni się od pozostałych państw Maghrebu (Hani, 2011).

Do czynników tych można dołączyć jeszcze dwa, a mianowicie reżim ówczesnego prezydenta Algierii A. Boutefliki oraz rola aparatu wojskowego w zarządzaniu państwem i jego relacja z prezydentem (Bourrat, 2012, s. 21–37). Nie oznacza to jednak, że społeczeństwo algierskie nie objęła zupełnie fala protestów, a ono samo nie uruchomiło działań mających na celu poprawę sytuacji społeczno-politycznej. Podczas gdy prezydent Ben Ali „opuścił” władzę w Tunezji, w Algierii

z inicjatywy stowarzyszeń², związków zawodowych³ oraz algierskich partii politycznych⁴, a także byłego ministra w rządzie H. Boumédiène i obrońcy praw człowieka, A. Yahia Abdennour'a, utworzono Narodową Koordynację na rzecz Zmian i Demokracji (Coordination Nationale pour le Changement et la Démocratie – CNCD). Pierwsze żądania dotyczyły zniesienia oficjalnie ogłoszonego pod koniec lutego 2011 r. stanu wyjątkowego oraz wolności zgromadzeń i wypowiedzi, w tym dostępu opozycji do mediów publicznych (Chena, 2011, s. 106). Wszystkie te wydarzenia tworzą matrycę algierskiego ruchu na rzecz zmian i demokracji, który trwa nadal. Perspektywa „transformacji ustrojowej” w Algierii nieco opóźniona, to jednak wydaje się nieunikniona, a utworzenie CNCD utworowało drogę do kolejnej fali zamieszek, które tym razem opanowały w 2019 r. ulice Algierii pod nazwą „Hirak” (Goldstein, 2021), dając szansę na przebudowę systemu politycznego istniejącego od 1962 r.

Unia Europejska (UE) szybko dostrzegła powagę sytuacji, jaka zaistniała w jej południowym sąsiedztwie i podjęła szereg działań na różnych szczeblach. Zauważając powody wystąpienia społeczeństw arabskich, uznała ten moment za szansę na względnie udaną transformację polityczną i gospodarczą w regionie. Wyrazem strategicznego działania UE i bezpośrednią reakcją na „wiosnę arabską” był komunikat z 8 marca 2011 r., w którym zaproponowano „Partnerstwo na rzecz demokracji i wspólnego dobrobytu z południową flanką Morza Śródziemnego” (COM (2011) 200 final, s. 2–14). W dokumencie tym podkreślono, że Unia musi w pełni wspierać postulat godności, wolności i nowych miejsc pracy, a także udziału w życiu politycznym i przedstawia strategię opartą na poszanowaniu uniwersalnych wartości i wspólnych interesów. Proponuje również zasadę, że większa pomoc – zarówno finansowa, zwiększona mobilność, czy dostęp do jednolitego rynku UE – powinna być udzielana państwom partnerskim, które osiągnęły najlepsze postępy w konsolidacji reform, na podstawie wzajemnej odpowiedzialności. Strategia ta została sprecyzowana w innym wspólnym komunikacie z dnia 25 maja inaugurującego „Nową strategię wobec zmieniającego się sąsiedztwa” (*Une stratégie nouvelle*, 2011, s. 1–24). W dokumencie tym UE zobowiązała się, zarówno w perspektywie krótko-, jak i długoterminowej, do pomocy swoim partnerom w sprostaniu dwóm głównym wyzwaniom, jakimi są po pierwsze, „głęboka demokracja” (co oznacza nie tylko przeprowadzenie demokratycznych wyborów, lecz także ustanowienie niezależnego sądownictwa, wolnej prasy i społeczeństwa obywatelskiego); po drugie, ustanowienie rozwoju samopodtrzymującego (Stachurska-Szczesiak, 2019, s. 21–154), który jest podstawowym elementem zakotwiczenia demokracji. Szczególnym wyzwaniem w tym zakresie będzie zapewnienie tworzenia nowych miejsc pracy.

² W tym: Stowarzyszenie na rzecz aktywności Młodzieży (Rassemblement Action Jeunesse – RAJ) i SOS Zaginięci (SOS Disparus), Zrzeszenie na rzecz Kultury i Demokracji (Rassemblement pour la Culture et la Démocratie – RCD).

³ Narodowy Autonomiczny Związek Pracowników Administracji Publicznej (Syndicat National Autonome des Personnels de l'Administration Publique – SNAPAP; Narodowy Związek Pracowników Edukacji i Kształcenia (Syndicat National des Travailleurs de l'Éducation et de la Formation – SATEF); Narodowa Rada Ekonomiczno-Społeczna (Conseil National Économique et Social – CNES); Rada Szkół Ponadpodstawowych (Conseil des Lycées d'Algérie – CLA).

⁴ W tym: Ruch Demokratyczny i Społeczny (Mouvement Démocratique et Social – MDS) oraz Partia Wolności i Sprawiedliwości (Parti de la Liberté et la Justice – PLJ).

Mając na uwadze specyfikę struktury społeczeństwa algierskiego i jego poziomu demograficznego⁵, UE niemal natychmiastowo jako efekt bezpośredniej reakcji na „arabską wiosnę” uruchomiła dla Algierii „Program wspierania zatrudnienia młodzieży” z budżetem 23,5 mln euro, którego założeniem było wsparcie Ministerstwa Młodzieży i Sportu na szczeblu narodowym, lokalnych i młodzieżowych stowarzyszeń poprzez działania informacyjne i szkoleniowe oraz finansowanie projektów. Program ten, który ostatecznie został podpisany w grudniu 2012 r. (*L'UE assure un financement*), miał na celu wzmocnienie udziału młodych ludzi w społeczeństwie, poprawę ich perspektyw zatrudnienia i promowanie narodowej polityki młodzieżowej (*La réaction de l'UE*, s. 4).

Wsparciu temu towarzyszyły jednocześnie działania na polu politycznym, czego wyrazem była wizyta Komisarza UE odpowiedzialnego za Europejską Politykę Sąsiedztwa (EPS), Š. Füle'go, który odwiedził Algier w maju 2011 r., aby omówić w szczególności wzmocnienie udziału Algierii w EPS oraz postępy na drodze do przyjęcia planu działania. Dokonania tego spotkania były czymś w rodzaju „zielonego światła” w realizacji założeń EPS, bowiem spośród wszystkich państw Maghrebu, to właśnie Algieria pozostaje w tyle, ze względu na jej „suwerenność” w obliczu unijnych żądań reform gospodarczych i politycznych. Opór ten może częściowo tłumaczyć opóźnienie Algierii (w porównaniu do Tunezji i Maroka) w negocjowaniu i wdrażaniu układu stowarzyszeniowego, który podpisany w 2002 r. wszedł w życie dopiero w 2005 r. (*Accord Euro-Méditerranéen*). Reakcją na tą propozycję była wizyta w Brukseli 8 grudnia algierskiego ministra spraw zagranicznych A. Messahela, który oznajmił, że Algieria jest gotowa do rozpoczęcia negocjacji w sprawie planu działania. Nie bez znaczenia była także zaoferowana przez UE pomoc finansowa dla algierskiego rządu w wysokości 172 mln euro, w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (European Neighbourhood and Partnership Instrument – ENPI) na lata 2011–2013 (*La réaction de l'UE*, s. 4).

Rok 2012 był okresem namacalnych postępów w stosunkach dwustronnych między UE a Algierią. Liczne rewizyty urzędników różnego szczebla, które odbyły się w marcu, maju, listopadzie, grudniu między stronami świadczą o tym, że dokonała się niezwykła intensyfikacja wymian na najwyższym poziomie (Stachurska-Szczesiak, 2019, s. 286). Znamienne są słowa ówczesnego przewodniczącego KE – J. M. Barroso, który sam uczestniczył w dwudniowej wizycie w Algierii tego roku. „Mamy wiele ważnych kwestii, takich jak partnerstwo energetyczne, negocjacje w sprawie planu działania w ramach EPS, negocjacje w sprawie przystąpienia do WTO i wsparcie dla dywersyfikacji gospodarczej w Algierii. Osiągnięcie tych celów podniesie nasze relacje na wyższy poziom jakościowy” (*L'Algérie est un partenaire – clé*).

Przełom nastąpił jednak po rewizji EPS w listopadzie 2015 r., kiedy obie strony zdecydowały się na stworzenie silniejszych ram politycznych, które ukierunkowałyby wzajemne relacje. Wyrazem ich wzmocnienia było przyjęcie podczas posiedzenia Rady Stowarzyszenia UE–Algieria 13 marca 2017 r., „Wspólnych Priorytetów Partnerstwa” (*L'Union européenne et l'Algérie*). Priorytety te ustalone do wdrożenia w perspekty-

⁵ Według przewidywań *World Population Prospects* liczba ludności Algierii w 2010 r. w przedziale 15–24 lat stanowiła 20,5% populacji, cyt za: *World Population Prospects. The 2006 Revision*, vol. 1, New York 2007, s. 112.

wie 2020 r. uwzględniły 5 obszarów współpracy w zakresie: 1) dialogu politycznego, sprawowania rządów, praworządności i propagowania praw podstawowych; 2) współpracy, inkluzywnego rozwoju społeczno-gospodarczego, handlu, w tym dostępu do jednolitego rynku europejskiego; 3) Partnerstwa energetycznego, środowiska naturalnego i rozwoju samopodtrzymującego (zrównoważonego); 4) dialogu strategicznego i bezpieczeństwa; a także 5) wymiaru ludzkiego, w tym dialogu kulturalnego i międzyreligijnego, migracji i mobilności. Algieria jest pierwszym partnerem UE w Afryce Północnej, który przyjął takie ramy prawne, a które są również zgodne z priorytetami określonymi w „Globalnej strategii polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej” przedstawionymi w czerwcu 2016 r. (*Shared Vision*, 2016).

Oba dokumenty nie są wyrazem altruistycznego myślenia UE o świecie, lecz przede wszystkim odzwierciedleniem tzw. pryncypialnego pragmatyzmu w jej relacjach ze światem zewnętrznym. Oznacza to uwzględnienie klarownych reguł opartych na realistycznych ocenach środowiska, jak i idealistycznych aspiracjach UE do kształtowania lepszego świata (Kozieł, 2017). Ponadto, dla UE Algieria ma szczególne znaczenie w wymiarze bezpieczeństwa, po pierwsze dlatego, że państwo to jest „bramą” do Afryki, ale także rynkiem zbytu liczącym 45 mln mieszkańców, po drugie Algieria jest jedynym państwem Maghrebu, które może zapewnić stabilność tego subregionu. Dysponując potężną armią może skutecznie łagodzić wszelkie zagrożenia bezpieczeństwa „u siebie” w Afryce Północnej, co wpływa na wzrost poczucia bezpieczeństwa także społeczeństw europejskich (Lamine Mestek Yahia, 2021).

2. Wymiar polityczny stosunków UE–Algieria

Stosunki między UE a Algierią przybrały niespotykaną jak dotychczas intensywność między lipcem 2017 r. a kwietniem 2018 r. Wizyty urzędników UE na najwyższym szczeblu (F. Mogherini i J. Hahn’a), które miały miejsce najpierw w kwietniu, lipcu 2017 r. oraz styczniu 2018 r. w Algierze, a następnie ministra spraw zagranicznych Algierii (A. Messahela) w lutym, maju i październiku 2017 r. w Brukseli (*Rapport sur l'état des relations UE-Algérie*, Mars 2018) uzupełnione posiedzeniami Komitetu Stowarzyszenia, podkomitetów sektorowych, nieformalnych dialogów oraz wizyt parlamentarzystów, doprowadziły do utworzenia 11 stycznia 2018 r. Wspólnej Komisji Parlamentarnej UE–Algieria (*Règlement de la Commission parlementaire*). Ciało to stanowi platformę wymiany między stronami, będąc uwieńczeniem ponad 30-letniej stałej i regularnej współpracy między dwoma instytucjami prawodawczymi.

Intensyfikacja w relacjach UE–Algieria jest wyrazem po pierwsze, nie tylko kontekstu „wiosny arabskiej” i konieczności reagowania na wywołane przez nią zmiany, lecz także woli stron do pogłębiania dialogu politycznego czego przejawem są podjęte działania na rzecz wspólnych obszarów sektorowej współpracy określonych 13 marca 2017 r. w tzw. Wspólnych Priorytetach Partnerstwa (WPP). Osiągnięto również znaczny postęp w obszarze sprawiedliwości, rolnictwa i rybołówstwa, aż po badania i ochronę ludności, wzmacniając współpracę zarówno na poziomie regionalnym, jak i kontaktów bilateralnych (*Rapport sur l'état des relations UE-Algérie*, Mai 2018). Jednocześnie strony potwierdziły budowę Partnerstwa energetycznego, (zainicjowa-

nego wspólnym memorandum 7 lipca 2013 r.), które będzie realizowane ze ściślejszą współpracą w dziedzinie środowiska i zmian klimatu. Jest oczywistym, że sektor energetyczny pozostaje strategiczny dla Algierii. Węglowodory (gaz i ropa naftowa) stanowią aż 60% wpływów do budżetu i 98% wpływów z eksportu. Algieria jest 10 największym producentem gazu i 16 producentem ropy naftowej na świecie (*Énergie et électricité*). Państwa europejskie są głównymi partnerami Algierii w tym sektorze, stanowiąc 52,87% udziału w imporcie i 66,10% w eksporcie według danych z I kwartału 2020 r. (*Statistique du Commerce Exterieur de l'Algérie*, s. 23, 32). W ramach prowadzonego na wysokim szczeblu dialogu politycznego na temat energii zainicjowanego jeszcze w 2015 r. UE i Algieria wyraziły wolę zwiększenia bezpieczeństwa dostaw energii, kładąc akcent na jej dywersyfikację tzn. promując także energię odnawialną, wydajność energetyczną, zachęcając przy tym do inwestycji.

Zarówno rok 2019, jak i 2020 były „wyjątkowymi” latami, które miały szczególny wpływ na bilateralne relacje UE–Algieria, tym samym na realizację „Wspólnych Priorytetów” (zob. podrozdział 4). W pierwszym Algieria doświadczyła ważnych wydarzeń politycznych z powodu bezprecedensowego powszechnego ruchu pokojowego protestu o nazwie „Hirak” i wyborów prezydenckich z 12 grudnia 2019 r., które doprowadziły po raz pierwszy od 20 lat do zmiany głowy państwa oraz zapowiedzi nowego prezydenta A. Tabuna do rewizji konstytucji. Z kolei rok 2020 był okresem pandemii SARS CoV-2/COVID19, w którym zarówno Algieria, UE, jak i cały świat zostały silnie dotknięte. Łagodzenie skutków zdrowotnych, społecznych i gospodarczych pandemii oraz wzmocnienie współpracy na rzecz naprawy relacji pozostają jednym z priorytetów między stronami.

Nie oznacza to, że UE, mimo mało sprzyjającego kontekstu, nie podejmowała działań mających na celu reagowanie na wydarzenia związane z ożywieniem społeczeństwa algierskiego w postaci ruchu „Hirak”⁶ w blisko 10 rocznicę wybuchu „wiosny arabskiej”. W tym miejscu nasuwa się pytanie czy istnieje niepodważalny związek między protestami z 2011 r., jakie miały miejsce w Algierii, a tymi z roku 2019? Zarówno podczas pierwszego ożywienia, jak i ostatniego można odnaleźć wśród żądań ludzi, którzy wyszli na ulice wezwania większej godności, potępienie istniejącego „systemu” oraz pojawienie się swego rodzaju dyskursu sieci społecznościowych, wolnych tym razem od nieporozumień. Jednak zdaniem profesora nauk politycznych (Science Po w Paryżu) B. Badie’ego ruchy z 2019 r. różnią się od tych z 2011 r. zwraca on uwagę, że „powstania z 2019 r. są częścią globalnego procesu protestu, bowiem manifestacje, które wybuchły w świecie arabskim w 2019 r. (także w Sudanie, Libanie), zostały umieszczone nie tylko jako kontinuum «arabskiej wiosny» 2011 r., ale także jako następstwo mobilizacji, które wybuchły równoległe w Ameryce Łacińskiej, Europie (we Francji ruch «żółtych kamizelek») i Azji. Wówczas świat doświadczył globalnego gniewu społecznego i jako taka współczesna arabska historia jest teraz wyraźnie częścią globalizacji. Odtąd, potępienie «systemu» (nizam), walka o godność (karama) i sprzeciw wobec upokorzeniu (hogra) stają się hasłami wspólnymi całego świata” (Badie, Rouxel, 2021). Badacz upatruje

⁶ Od 22 lutego 2019 r. w Algierii co tydzień odbywały się wielkie demonstracje, aby sprzeciwić się piątej kadencji, piastującego urząd od 1999 r., prezydenta A. Boutefliki, oraz aby domagać się dogłębnej reformy istniejącego systemu politycznego, gospodarczego i społecznego.

wystąpienia Algierczyków jako mobilizację nowego typu, formującą się, bardziej ekspresyjną (jako wyraz bezpośredniego rozdrażnienia społeczeństwa, za którym nie stoi żadna partia czy organizacja polityczna) aniżeli wymagającą, gdzie „obwieszczenie swojego niezadowolenia” jest atutem w budowaniu agendy politycznej i przywództwa, oraz wyraźnym odrzuceniem globalizacji w jej neoliberalnym wcieleniu (Badie, Rouxel, 2021).

A zatem, można powiedzieć, że o ile „arabska wiosna” nie doprowadziła do bezpośrednich masowych wystąpień w Algierii, to z pewnością wywołała ona wstrząsy wtórne powodując reakcję algierskich ulic w 2019 r. jeszcze silniejszą aniżeli sama „wiosna arabska”. Ta ostatnia spowodowała głębokie pęknięcia w autorytarnych systemach rządzących regionem, demonstrując siłę ruchów ludowych, w momencie gdy przełamują mur strachu. W 2019 roku miał miejsce największy wstrząs wtórny, z falą protestów, która wstrząsnęła kilkoma państwami, w tym Republiką Algierii. Wydaje się, że główną przyczyną tych wstrząsów był brak zmian strukturalnych. Dane strukturalne nie zmieniły się od powstań z lat 2011–2012, zasadniczo w dwóch obszarach: młodzieży i sytuacji gospodarczej. Jedna trzecia populacji Algierii ma mniej niż 15 lat, a kolejna jedna trzecia jest między 15 a 29 rokiem życia. W ciągu ostatniej dekady w świecie arabskim najmłodsze, najbardziej znaczące demograficznie i najlepiej wykształcone pokolenie dorastało. Ta grupa wiekowa charakteryzuje się również głębokim zanurzeniem w mediach społecznościowych i opanowaniem technologii internetowych. Druga zmienna to ekonomiczna. Rozwój regionu pozostaje anemiczny, z 27% odsetkiem bezrobotnych młodych Arabów, a zatem więcej niż w jakimkolwiek innym regionie (Alaoui, 2020, s. 4). Chęć emigracji, głównie z powodów ekonomicznych, osiągnęła historycznie wysoki poziom. W raporcie Arab Barometer 2019 r. poświęconym migracji w regionie, co najmniej 1 na 5 osób chce wyemigrować ze swojego państwa, a w przypadku Algierii poziom ten wynosi 30% społeczeństwa (Arab Barometer, 2019, s. 3).

„Hirak” jest żądaniem przejrzystości, chęcią zerwania kurtyny, by odsłonić ukrytych za nią prawdziwych aktorów teatru politycznego. Strach zniknął, pojawia się „wolność słowa”, armia nie strzela do tłumu. Po latach upokorzeń, przystrojonych niewidzialnym prezydentem A. Boutefliką, Algierczycy ożywili swoją dumę z bycia Algierczykami. Przekroczono próg, za który bardzo trudno będzie się cofnąć (Verdier, 2020).

Niestety informacje płynące z różnych źródeł⁷, na temat wewnętrznej sytuacji w Algierii, zwłaszcza wobec protestujących „Hirak”, a także dziennikarzy, reporterów w mediach społecznościowych, prawników podważają międzynarodowe standardy w zakresie praw człowieka. Reakcją UE na tą sytuację była Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 28 listopada 2019 r. w sprawie poszanowania swobód w Algierii, która potępiła bezprawne aresztowania, zastraszania oraz wezwała władze Algierii do rozwiązania kryzysu w oparciu o pokojowo otwarty proces polityczny, reformy demokratyczne oraz integracyjny dialog zapewniający polityczną, gospodarczą i społeczną stabilność (*Rezolucja PE 2019/2927 RSP*).

⁷ Według World Press Freedom Index w 2019 r. Algieria zajmowała 141 pozycję na 180 państw poddawanych badaniom, gdzie wolność prasy jest zagrożona, a dziennikarze spotykają się z prześladowaniami, zaś niezależne media narażają się na strukturalną cenzurę ze strony władz algierskich.

Sytuacja polityczna, jaka ma miejsce począwszy od 2019 r. w Algierii, skłania UE do podejmowania jeszcze większych działań wspierając państwo to na drodze w jej rozwoju, wzmacniając jej instytucje i proces modernizacji. Jest obecna zwłaszcza w momencie trudnych przemian politycznych, w jakich znajduje się Algieria. Znamionnym krokiem w realizacji politycznego komponentu WPP jest fakt, iż nowy prezydent A. Tabbun przedłożył w maju 2020 r. do konsultacji partiom politycznym i społeczeństwu obywatelskiemu projekt nowej konstytucji, który następnie został poddany pod referendum w dniu 1 listopada 2020 r., i ostatecznie przyjęty za ledwie przy ponad nieco 23% głosujących (*L'avant – projet de révision*). Według Amnesty International (AI) projekt ten jest nadal niejasny i jest „spuścizną” polityki poprzedniego systemu. Notatka sporządzona przez AI po analizie projektu konstytucji wskazuje na liczne niezgodności z międzynarodowymi zobowiązaniami, a zwłaszcza podkreślając fakt odwoływania się do przepisów obowiązującego prawa, zamiast przewidywania jasnych i jednoznacznych gwarancji konstytucyjnych (*Amnesty International*, s. 3). Projekt ten stanowi także dowód pewnej schizofrenii władz Algieru przedkładających go w momencie, gdy czołowi obrońcy praw człowieka i działacze polityczni, a także dziennikarze (m.in: K. Tabbou)⁸, przebywali w więzieniach. To sprawia, że obietnice władz stoją w sprzeczności z rzeczywistością.

Aby uniknąć niechęci zarówno rządu, jak i społeczeństwa w kwestii tzw. nieinwencji zewnętrznej w sprawie Algierii, Unia Europejska swoją obecność akcentuje poprzez Delegaturę w Algierii, pełniącą rolę ambasady UE w tym państwie, inicjując liczne przedsięwzięcia wspierające społeczeństwo obywatelskie Algierii. Wyrazem tego wsparcia było współorganizowanie 21 Festiwalu europejskiego w Algierii, który odbył się w dniach 24.06–2.07.2021 r. w Algierskim Teatrze Narodowym, pod hasłem „Algieria śpiewa o Europie”. Zapraszając niemal wyłącznie algierskich artystów, wydarzenie to było ukłonem w stronę europejskiej kultury muzycznej (*Raina Rai ouvre le bal*).

3. Wymiar gospodarczo-społeczny stosunków UE–Algieria

UE zajmuje pozycję głównego partnera handlowego Algierii, eksportując sprzęt przemysłowy, transportowy i produkty rolne, z kolei Algieria jest trzecim największym eksporterem gazu do UE, po Rosji i Norwegii (*Crise: l'Algérie*, 2020). Algieria mocno dotknięta gospodarczo przez epidemię CoVID-19 oraz kryzys naftowy poprosiła UE o rewizję umowy handlowej w sprawie utworzenia strefy wolnego handlu (*Free-trade area – FTA*) przewidzianej na 1 września 2020 r. Z końcem 2020 r. UE rozpoczęła rozmowy z Algierią w sprawie przeglądu obowiązującej między nimi umowy stowarzyszeniowej, która stanowi ramy dla ich wszelkiej współpracy. 15 lat po podpisaniu porozumienia handlowego Algieria zaczęła uważać je za zasadniczo niesprawiedliwe. Niestety moment przeglądu umowy o partnerstwie gospodarczym między stronami nadszedł w czasie, gdy stosunki między Algierem a Brukselą przechodzą etap bezprecedensowych napięć.

⁸ K. Tabbou został zwolniony z więzienia w kwietniu 2021 r. i przebywa pod nadzorem sądowym.

Biorąc pod uwagę dane statystyczne w latach 2005–2019 Algieria wyeksportowała do UE towary o wartości 15 mld dolarów, nie licząc gazu i ropy naftowej, podczas gdy w tym samym czasie importowała z Europy na kwotę 320 mld dolarów. Państwo to reprezentuje mniej niż 1% handlu zagranicznego UE, a UE stanowi 55% algierskiego (Meddi, 2020). To właśnie te dane dały podstawę rządowi algierskiemu do stwierdzenia, że relacje gospodarcze z Europą są „strukturalnie asymetryczne” i należy je skorygować (Lamine Mestek-Yahia, 2021).

Mimo tych trudności, o których powszechnie deklarują w mediach władze Algierii, to oni sami zdają sobie sprawę ze znaczenia umowy z UE, na co wskazują słowa prezydenta A. Tabbuna, że „Algieria nie może wyrzec się umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską, partnerem, do którego są przywiązani” (Meddi, 2020). Umowa stowarzyszeniowa wyprowadziła w istocie Algierię ze stanu międzynarodowej marginalizacji i izolacji, którego doświadczyła od 1992 r. Sytuacja ta przyczyniła się do poprawy wizerunku Algierii w oczach nie tylko państw UE, ale także na arenie międzynarodowej.

Narzędziem sprzyjającym skutecznej transformacji gospodarczej zgodnej z wolą Algierii jak i UE w perspektywie 2020 r. i dalszej są WPP.

Z drugiej strony UE, kierując się zasadą pryncypialnego pragmatyzmu, przenosząc swoje zasady, reguły do państw sąsiednich takich jak Algieria, realizuje przede wszystkim własne interesy (jakim jest stabilność europejskich granic, bezpieczeństwo oraz tworzenie korzystnego środowiska dla biznesu), przy okazji stwarza możliwości dla korzyści obopólnych (Sarto, 2021, s. 31). W tym kontekście można powiedzieć, że Europejczycy wykorzystali słabość algierskiej gospodarki, zwłaszcza po „czarnej dekadzie”, aby podpisać to porozumienie. Zarówno wówczas, jak i teraz Algieria nie może w pełni realizować warunków umowy partnerskiej, ze względu na małą konkurencyjność, niewielki stopień zróżnicowania algierskiej gospodarki, a także mało atrakcyjny rynek inwestycyjny. Mimo, że od lat 90. XX w. stan gospodarki Algierii poprawił się, to jednak nadal utrzymują się olbrzymie dysproporcje w bilansie płatniczym. Nie dziwi zatem fakt, iż prezydent A. Tabbun zapowiedział szereg działań mających na celu zachęcenie i zwiększenie algierskiego eksportu produktów nieropopochodnych. Wśród nich na uwagę zasługuje plan stworzenia „zielonych korytarzy” dedykowanych konkretnym produktom, poprawa relacji z ministerstwem finansów oraz wzmocnienie roli wysiłków dyplomatycznych w promocji produktów algierskich za granicą. Zadaniem kluczowym w tym kontekście jest ograniczenie zależności finansowej Algierii od gazu i ropy, z obecnej wielkości 98% do 80% (Tebboune: *diversifier*, 2020).

Zarówno Bruksela, jak i Algier będą nadal żyły chęcią osiągnięcia wspólnych celów zapisanych w WPP, jednak biorąc pod uwagę sytuację (kontekst wewnętrzny i zewnętrzny), w dłuższej perspektywie relacje mogą zmierzać do możliwego scenariusza rosnących obaw o dominację wpływów UE „na zawsze” w Algierii. Niektórzy badacze nawet sądzą (Lamine Mestek-Yahia, 2021), że będzie to główny powód przyszłego rozpadu Wspólnego Partnerstwa, zaś jedyną szansą na jego uratowanie jest ożywienie budowy czy realizacji projektów subsydiujących w ramach już istniejącej struktury regionalnej Unii Arabskiego Maghrebu (UMA), która może stać się przeciwwagą dla UE (Stachurska-Szczesiak, 2019, s. 273–277).

4. Realizacja kluczowych sektorów współpracy w ramach WPP

O ile układ o stowarzyszeniu z 2005 r. określa ramy stosunków UE z Algierią, to Wspólne Priorytety Partnerstwa (WPP), przyjęte w 2017 r., wyznaczyły 5 najważniejszych obszarów współpracy w perspektywie 2020 r. Jednak ze względu na zakres i wagę określonych Priorytetów, strony dokonały wyboru trzech kluczowych sektorów działań na lata 2018–2020, co było spójne z realnymi możliwościami, jakimi dysponuje Algieria oraz wyzwaniem stojącym przed tym państwem. Ogólnie rzecz biorąc, interwencja UE w trzech wybranych sektorach zakłada wspieranie nowego modelu wzrostu gospodarczego i dywersyfikacji gospodarczej zbieżnych z celami rozwoju samopodtrzymującego (zrównoważonego) sprzyjającego włączeniu społecznemu. Wybór sektorów interwencji opierał się na osiągnięciach „Jednolitych ram wsparcia na lata 2014–2017” odnosząc się głównie do wymiaru handlowego, wsparcia dywersyfikacji algierskiej gospodarki oraz promowania inwestycji poza sektorem gazu i ropy naftowej (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 1–21).

W sektorze pierwszym (Zarządzanie gospodarcze i wsparcie dywersyfikacji gospodarki) UE zobowiązała się do wspierania głównych projektów na rzecz zapowiedzianej transformacji w kierunku „gospodarki postwęglowej”. Obejmuje to ciągle wsparcie na rzecz poprawy zarządzania finansami publicznymi i poprawy klimatu biznesowego oraz dywersyfikację gospodarki (bardziej otwarta na prywatne inicjatywy gospodarcze, ułatwiająca obopólnie korzystne inwestycje i handel oraz poszanowanie zobowiązań międzynarodowych). Mając na względzie poziom stopy bezrobocia wśród algierskiej młodzieży, strony powinny rozważyć szanse na zatrudnienie i integrację młodych ludzi z nowym modelem gospodarczym. Zasadniczym założeniem tego sektora współpracy jest wdrożenie nowego modelu samopodtrzymującego (zrównoważonego) wzrostu, czyli gospodarki mniej zależnej od węglowodorów i bardziej otwartej na proaktywną rolę prywatnych podmiotów gospodarczych. Tak określone cele były zbieżne z rządowym Planem Działań Algierii określonym we wrześniu 2017 r., jak i ostatnim Planem Działań zatwierdzonym w lutym 2020 r. (*Plan d'action*, 2017; *Plan d'action*, 2020). Wybór pierwszego sektora jest zgodny z Priorytetami Partnerstwa (1, 2 i 5 obszarem), a na jego cel UE przeznaczyła 40% całego budżetu tj. 52,8 mln euro (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 4–5).

„Nowy model wzrostu gospodarczego”, przyjęty przez rząd Algierii w 2016 r., zakłada dywersyfikację i strukturalne przekształcenie gospodarki. Będzie on realizowany w trzech fazach w celu osiągnięcia trwałego wzrostu niewęglowodorowego PKB na poziomie 6,5% w ciągu najbliższej dekady. Pierwsza faza obejmująca lata 2016–2019 zakładała zainicjowanie nowej polityki wzrostu, charakteryzującej się ewolucją udziału różnych sektorów w wartości dodanej w kierunku ich poziomu docelowego. Natomiast druga faza (2020–2025), nazywana transformacją, sprzyjać ma realizacji nadrobienia zaległości w gospodarce, po której nastąpi faza stabilizacji lub konwergencji (2026–2030) (*Le nouveau modele de croissance*, 2016).

Współpraca UE–Algieria w drugim sektorze WPP (Rewitalizacja terytoriów: Rozwój lokalny i demokracja uczestnicząca) odzwierciedla podejście terytorialne do rozwoju i demokracji uczestniczącej, do którego UE może wnieść wkład dzięki swojemu wieloletniemu doświadczeniu w polityce regionalnej ukierunkowanej

na spójność społeczną. Podejście to będzie również dążyć do zbliżenia lokalnych społeczności do administracji. Wdrażaniu zapowiedzianych reform gospodarczych i administracyjnych powinny towarzyszyć odpowiednie środki wsparcia na poziomie lokalnym, aby zakotwiczyć te reformy w dynamice społeczno-gospodarczej każdego terytorium. Głównym celem tego sektora jest inicjowanie projektów dekoncentracyjnych i decentralizacyjnych, zgodnych z kierunkami nowego modelu gospodarczego. Wybór tego sektora jest zgodny z Priorytetami Partnerstwa: (1, 2, i 5), a na jego cel UE przeznaczyła 25% budżetu, czyli 33 mln euro (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 4–5, 7).

Algieria jest trzecim największym dostawcą gazu do UE, a gaz jest głównym źródłem dochodów państwa algierskiego. Nic dziwnego, że sektor (Energia, środowisko i działania na rzecz klimatu) ten został wymieniony jako trzeci wśród priorytetowych (WPP) na najbliższe lata współpracy. Nowy algierski model wzrostu gospodarczego jest ściśle związany z równoczesnym sukcesem „transformacji energetycznej” oraz pojawieniem się nowych wzorców produkcji i konsumpcji mających na celu wykorzystanie ogromnego potencjału wzrostu sektorów energetycznych i energii odnawialnej. Transformacja energetyczna pomoże złagodzić ryzyko makroekonomiczne związane z nadmierną zależnością od węglowodorów i pomoże zmniejszyć ślad węglowy Algierii, zgodnie z jej międzynarodowymi zobowiązaniami. A zatem głównym założeniem tego sektora współpracy jest przyczynić się do podkreślenia roli energii odnawialnej i efektywności energetycznej w realizacji nowego modelu gospodarczego (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 9). Narodowy Program Rozwoju Energetyki Odnawialnej Algierii określony na lata 2015–2030 wpisuje się w cele tego sektora, zakładając osiągnięcie udziału energii odnawialnej na poziomie blisko 27% w produkcji energii elektrycznej i 37% w zainstalowanej mocy elektrycznej. Równoległe realizowany jest „Narodowy Program Efektywności Energetycznej 2015–2030”, którego założeniem jest zaoszczędzenie 63 mln ton ekwiwalentu ropy naftowej (TOE) do 2030 r., co stanowi 40% obecnej produkcji pierwotnej lub 108% krajowego zużycia energii. Ponadto oszczędności w zużyciu węglowodorów zapewniłyby dużą nadwyżkę na eksport. Strategie te umożliwią również Algierii osiągnięcie wkładu w realizację celów Porozumienia Paryskiego z 2015 r., a dokładniej jego przewidywany wkład określony na poziomie państwa: redukcja emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 7% (*Algérie-Renouvelables au programme; Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 9). Wybór tego sektora jest zgodny z Priorytetami Partnerstwa: (2, 3), a także ze Strategicznym Partnerstwem Energetycznym.

UE, pełniąc rolę lidera we wdrażaniu zasad rozwoju samopodtrzymującego (zrównoważonego) na świecie, we współpracy z Algierią finansuje także te działania, które przyczyniają się do realizacji celów Agendy 2030. Na uwagę w tym kontekście zasługuje „Plan działania UE na rzecz równości płci i upodmiotowienie kobiet” (*Plan d'action de l'UE sur l'égalité*). Na ten cel przeznaczono 15%, czyli 19,8 mln euro (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 5). Ponadto na wyznaczony okres współpracy zarezerwowane zostały dwie „przekrojowe” koperty finansowe: jedna poświęcona budowaniu zdolności instytucjonalnych (w wysokości 19,8 mln euro) we wszystkich obszarach objętych WPP, a druga zaangażowaniu obywatelskiemu i włączeniu społecznemu młodego pokolenia (w wysokości 6,6 mln euro). W sumie łączna kwota

finansowania wspólnych projektów na lata 2018–2020 została określona w liczbie 132 mln euro (*Cadre unique d'appui UE-Algérie*, s. 4–5). Ponadto Algieria może skorzystać z dodatkowych alokacji z programu parasolowego. Te dodatkowe kredyty są ustalane na podstawie poczynionych postępów w budowaniu silnej i trwałej demokracji oraz wdrażaniu uzgodnionych reform, które pomagają osiągnąć ten cel.

Zakończenie

Bliskość geograficzna i współzależność geopolityczna, a także uwarunkowania historyczne przyczyniły się do stworzenia ważnego kontekstu interaktywnego między UE a Algierią (Lamine Mestek-Yahia, 2021). Wydarzenia związane z wybuchem „wiosny arabskiej” zimą 2010–2011, sprawiły jednak, że w relacjach między UE a Algierią nic już nie jest tak jak przedtem, co widoczne jest zarówno w narracji rządu, jak i algierskiego społeczeństwa (Aghrou, Zoubir, 2012, s. 151–152). Dla UE tradycyjną formą kontaktów dyplomatycznych z państwami regionu, w tym z Algierią, było podpisywanie umów handlowych, po to by promować stabilność i bezpieczeństwo (przede wszystkim europejskie). Jej protekcjonalność w nawiązywaniu dialogu ze społeczeństwem obywatelskim wskazywała na to, że woli działać na rzecz rozwoju regionu wyłącznie za pośrednictwem przywódców politycznych, którzy rzadko są wybierani demokratycznie. Po okresie dekolonizacji państwom europejskim wydawało się, że ustanowienie autorytarnych systemów politycznych w byłych koloniach jest niezbędnym sposobem na unowocześnienie społeczeństw, które nie są jeszcze uznawane za obywatelskie. Wówczas pojawiające się osobowości charyzmatyczne (Boumediene, Bourguiba, Kadhafi, Hassan II) ucieleśniają młode państwa zmierzające ku zmianom, maskują jednak głębokie wstrząsy zachodzące w tych społeczeństwach: rewolucję demograficzną, brak legitymizacji instytucji politycznych, ekonomiczną porażkę modeli rozwoju (Martinez, s. 5–12).

Ignorując niemal przez dziesiątki lat ewolucję sytuacji społecznej, traktując zbyt poważnie tezy o islamistycznym zagrożeniu, UE w 2019 r. odkryła, że dynamiczne i odważne społeczeństwo obywatelskie Algierii podejmuje ryzyko zakwestionowania dotychczasowego reżimu (uważanego przez państwa europejskie jako stabilnego) w perspektywie ustanowienia systemu demokratycznego. Dla UE sytuacja ta oznacza historyczną szansę, która może zakończyć się sukcesem jak na lidera zmian przystało, jeśli zaangażuje prawdziwie wolę i środki, aby wspierać kształtujące się przemiany polityczne w tym państwie. Jednak nowe wyzwania wymagają od Europy strategicznej wizji jej zaangażowania, jasno określającej z czasem wolę pracy na rzecz ustanowienia demokratycznych reżimów na południu Morza Śródziemnego. Aby zmniejszyć niepewność, potrzebne jest wsparcie na odpowiednim poziomie, bowiem pozorne wrażenie, że „arabska wiosna” ominęła Algierię, w 2021 r. staje się iluzją, która rozplynęła się na skutek masowych, regularnych ulicznych wystąpień społeczeństwa algierskiego uruchomionych ruchem „Hirak”. Brak prawdziwych zmian w państwie, które popchnęły ludność algierską do manifestacji sprzeciwu oraz domagania się lepszych warunków życia, sprawiły, że Algieria w 10 rocznicę wybuchu „wiosny arabskiej” nie jest już wyjątkiem na mapie państw dotkniętych skutkami tego zjawiska. Nie oznacza

to jednak, że zmiany będą natychmiastowe, wręcz przeciwnie przed społeczeństwem Algierii stoi gama wyzwań zarówno tych wewnętrznych (tj. transformacja polityczna, gospodarcza), ale także globalnych, które dotyczą niemal każdego państwa i regionu świata (największe z nich to zmiany klimatu) (*Climate Change*, 2021).

W obliczu tych wyzwań UE nie stoi obojętnie, biorąc pod uwagę wspólne interesy ujęte w ramy WPP, jak i swego rodzaju „misję w świecie” do jakiej się zobowiązała (*What are EU missions?*). Jest obecna i wspiera społeczeństwo algierskie w trudnej drodze demokratycznych przekształceń, która może zakończyć się różnie. Trudności na jakie natrafia UE we wsparciu i akceptacji tej pomocy są związane z „rewolucyjną kulturą” i swego rodzaju radykalizmem społeczeństwa Algierii we wprowadzeniu wszelkich zmian. Jak zatem w tym kontekście kulturowo-społecznym skutecznie wprowadzić demokratyczną stabilność polityczną?, jak zaakceptować pluralizm w tym państwie, jeśli każdy kto wyraża inne zdanie jest uznawany za zdrajcę? (Verdier, 2020). Temu trudnemu kontekstowi, w jakim znalazły się relacje UE–Algieria, z pewnością nie sprzyjają najnowsze doniesienia w sprawie zawieszenia stosunków dyplomatycznych Algierii z Marokiem 24 sierpnia 2021 r., spowodowane oskarżeniami Królestwa o „wrogię działania” wobec Algieru⁹ (*L'Algérie rompt ses relations*).

Konkludując, przeprowadzona analiza celu badań daje podstawę do sformułowania następujących wniosków, będąc tym samym potwierdzeniem postawionych hipotez. Z jednej strony, czynnik „wiosny arabskiej” wpłynął na kształt i jakościową ewolucję stosunków UE–Algieria, czego uzasadnieniem jest podpisanie i realizacja wspólnych ram współpracy w postaci WPP. Z drugiej strony, czynnik ten przyniósł potencjalne możliwości realizacji transformacji politycznej (zmiana prezydenta) i społeczno-gospodarczej Algierii (czego przejawem jest ruch Hirak oraz uruchomienie szeregu narodowych programów zakładających restrukturyzację gospodarki) zbieżnej z europejskimi wartościami, oraz założeniami globalnych celów rozwoju tzw. Agendy 2030. Kluczowym uzasadnieniem dla tego ostatniego wniosku jest dywersyfikacja i dostosowywanie się Algierii do zmian w sektorze paliwowym. Nie oznacza to, że zarówno sytuacja polityczna, jak i gospodarcza nie będą wymagały koniecznych dalszych działań UE aby ten „względnie stabilny stan” utrzymać.

Bibliografia

- Abdelaziz Bouteflika a démissionné (2019), „BBC News” 2 avril, <https://www.bbc.com/afrique/region-47791386>, 27.08.2021.
- Accord Euro-Méditerranéen établissant une association entre la Communauté européenne et ses États membres, d'une part, et la République Algérienne démocratique et populaire, d'une part, JO L 265, 10.10.2005, s. 2–26.
- Aghrout A., Zoubir Y. H. (2012), *Algérie: des réformes politiques pour éluder le „printemps arabe”*, „Alternative Sud”, vol. 19.

⁹ Stosunki algiersko-marokańskie uznawane dotychczas za „tradycyjnie trudne” (ze względu na konflikt o Saharę Zachodnią), lecz stabilne, w dniu ich zawieszenia (po raz pierwszy od 1976 r.) wyznaczają punkt zwrotny. Algieria oskarża Maroko o wspieranie „terrorystycznej” niezależnej organizacji kabylskiej MAK, oraz organizację Rachad uznawanej jako proHirak i także terrorystycznej według rządu.

- Alaoui H. (2020), *De l'Algérie au Soudan, les répliques du, printemps arabe*”, „Monde diplomatique” mars.
- Algérie-Renouvelables au programme, „La Lettre des énergies renouvelables” 17.03.2015, http://www.energies-renouvelables.org/articles/newsletter_17032015/algérie-enr.asp, 28.08.2021.
- Amnesty International Declaration Publique, 28.05.2020, MDE 28/2601/2020, *Projet de Constitution Algérienne: Préoccupations relatives aux droits humains*.
- Arab Barometer V. (2019), *Migration in the Middle East and North Africa*, June 2019, <https://www.arabbarometer.org/topics/?topic=migration&country=algeria>, 26.08.2021.
- Badie B., Rouxel M. (2021), *Entretien avec Bertrand Badie – Bilan, dix ans après les Printemps arabes*, „Les clés du Moyen-Orient” 28.01.2021, https://www.lesclesdumoyenorient.com/Entretien-avec-Bertrand-Badie-Bilan-dix-ans-apres-les-Printemps-arabes.html#newsletter_subscribe, 26.08.2021.
- Borges A., Bioso Duplan M. (2020), *Dix ans après le Printemps arabe, le bilan est maigre*, „Euro-news.” 17.12.2020, <https://fr.euronews.com/2020/12/17/dix-ans-apres-le-printemps-arabe-le-bilan-est-maigre>, 24.08.2021.
- Bourrat F. (2012), *L'armée algérienne: un État dans l'État?*, w: *La place et le rôle des armées dans le monde arabe contemporain*, red. F. Charillon, „Les Champs de Mars”, nr 23.
- Bourrat F. (2013–2014), *Maroc, Tunisie et Algérie: les évolutions politiques depuis le début des révolutions arabes*, w: *Afrique du Nord. Moyen-Orient. La double recomposition*, red. F. Charillon, A. Dieckhoff, Paris.
- Cadre unique d'appui UE-Algérie (2018–2020). Programmation de l'Instrument européen de voisinage (IEV)*.
- Chena S. (2011), *L'Algérie dans le „printemps arabe” entre espoirs, initiatives et blocages*, „Confluences Méditerranée”, nr 77.
- Climate Change 2021: the Physical Science Basis, the Working Group I contribution to the Sixth Assessment Report, 9 August 2021*, <https://www.unep.org/resources/report/climate-change-2021-physical-science-basis-working-group-i-contribution-sixth>, 27.08.2021.
- Communication Conjointe au Conseil Européen, au Parlement Européen, Au Conseil, Au Comité Des Régions. Un Partenariat pour la Démocratie et une Prospérité partagée avec le Sud de la Méditerranée*, COM (2011) 200 final, Bruxelles, le 8.3.2011.
- Courbage Y. (1997), *La démographie en rive sud de la Méditerranée au XXIe siècle: changement de perspectives*, „Espace, populations, sociétés”, nr 1.
- Crise: L'Algérie veut réévaluer l'accord de libre-échange avec l'UE*, „La Tribune” 10.08.2020, <https://www.latribune.fr/economie/international/crise-l-algerie-veut-reevaluer-l-accord-de-libre-echange-avec-l-ue-854630.html>, 27.08.2021.
- Goldstein E. (2021), *Algeria's Hirak Protest Movement Marks Second Anniversary*, „Human Rights Watch” 23.02.2021, <https://www.hrw.org/news/2021/02/23/algerias-hirak-protest-movement-marks-second-anniversary>, 28.08.2021.
- Kukułka J. (2001), *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Warszawa.
- Kozieł S. (2017), *Strategia globalna UE: szanse i dalsze wyzwania wdrożeniowe*, 7.02.2017, <https://pulaski.pl/analiza-strategia-globalna-ue-szanse-i-dalsze-wyzwania-wdrozeniowe/>, 24.08.2021.
- Lamine Mestek Yahia M. (2021), *Algerian-European relations: Between partnership and servitude*, „Manara magazine” 16 March 2021, <https://manaramagazine.org/2021/03/16/algerian-european-relations-between-partnership-and-servitude/>, 25.08.2021.
- L'Algérie rompt ses relations diplomatiques avec le Maroc*, „La Croix” 24.08.2021, <https://www.la-croix.com/L-Algerie-rompt-relations-diplomatiques-Maroc-2021-08-24-1301172151>, 27.08.2021.

- L'Algérie est un partenaire – clé pour l'Union européenne*, <https://www.liberte-algerie.com/actualite/lalgerie-est-un-partenaire-cle-pour-lunion-europeenne-192085/print/1>, 27.08.2021.
- L'avant – projet de révision de la Constitution, une réponse aux défis de l'heure*, 13 Mai 2020, <https://www.aps.dz/algerie/105001-mouture-de-l-avant-projet-de-revision-de-la-constitution-une-reponse-aux-defis-de-l-heure>, 30.08.2021.
- La réaction de l'UE au „printemps arabe”*, Bruxelles, le 16 décembre 2011, MEMO/11/918.
- Le nouveau modèle de croissance économique*, 2016, <https://www.mfdgi.gov.dz/index.php/8-contenu-en-francais/actualites/1181-numerisationregistre-foncier-2>, 28.08.2021.
- L'Union européenne et l'Algérie adoptent leurs priorités de partenariat*, Communiqué de presse, 13 mars 2017, <https://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2017/03/13/eu-algeria/> 24.08.2021.
- L'UE assure un financement de 23,5 millions d'euros*, <https://www.liberte-algerie.com/actualite/lue-assure-un-financement-de-23-5-millions-deuros-245737/print/1>, 28.08.2021.
- Énergie et électricité*, Hot Export, <https://hostexport.com/energie-et-electricite/>, 26.08.2021.
- Feertchak A. (2019), *L'Algérie face à la mémoire douloureuse des années de guerre civile*, „Le Figaro/International” 5.03.2019, <https://www.lefigaro.fr/international/2019/03/05/01003-20190305ARTFIG00225-l-algerie-face-a-la-memoire-douloureuse-des-annees-de-guerre-civile.php>, 23.08.2021.
- Hani T. (2011), *Pourquoi les Algériens restent en marge du printemps arabe*, „France 24” 8.12.2011, <https://www.france24.com/fr/20111207-algerie-soulevements-printemps-arabe-maghreb-bo-uteflika-manifestation-islamisme>, 23.08.2021.
- Martinez L. (2011), *Le printemps arabe, une surprise pour l'Europe*, „Revue Projet”, nr 322.
- Meddi A. (2020), *Zone de libre-échange avec l'UE: Alger à reculons*, „Le Point Afrique” 29.09.2020, https://www.lepoint.fr/afrique/zone-de-libre-echange-avec-l-ue-alger-a-reculons-29-09-2020-2394175_3826.php, 27.08.2021.
- Plan d'action du gouvernement: poursuivre la politique nationale de développement social*, „Algérie Presse Service” 12.09.2017, <https://www.aps.dz/algerie/62728-plan-d-action-du-gouvernement-poursuivre-la-politique-nationale-de-developpement-social>, 28.08.2021.
- Plan d'action du gouvernement pour la mise en oeuvre du programme du Président de la République*, 6 Février 2020.
- Plan d'action de l'UE sur l'égalité femmes-hommes et l'autonomisation des femmes. Document de travail conjoint Commission européenne – Service européen pour l'action extérieure*, adopté le 21 septembre 2015.
- Raina Rai ouvre le bal du 21e Festival européen en Algérie, 25.06.2021, https://eeas.europa.eu/delegations/algeria/100817/raina-rai-ouvre-le-bal-du-21e-festival-europ%C3%A9en-en-alg%C3%A9rie_fr, 27.08.2021.
- Rapport sur l'état des relations UE-Algérie dans le cadre de la PEV rénovée*, Mars 2018, SWD (2018) 102 final, Bruxelles, le 6.04.2018.
- Rapport sur l'état des relations UE-Algérie: mise en oeuvre d'un partenariat riche en défis et opportunités*, Bruxelles, le 3 Mai 2018, IP/18/3564.
- Règlement de la Commission parlementaire mixte Algérie-Union Européenne*, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/pl/dmag/about/rules-of-procedure>, 25.08.2021.
- Rezolucja (2019/2927 RSP) Parlamentu Europejskiego z dnia 28 listopada 2019 r. w sprawie poszanowania swobód w Algierii*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-11-28_PL.html#sdocta1, 30.08.2021.
- Sarto del R. A. (2021), *Borderlands. Europe and the Mediterranean Middle East*, Oxford.
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, June 2016, <https://www.iss.europa.eu/content/global-strategy-european-union%E2%80%99s-foreign-and-security-policy>, 24.08.2021.

- Soudan et Algérie – retour ou seconde mort du „printemps arabe”?* Entretien croisé de Michel Duclos et Stéphane Lacroix, Interview – 25 Juin 2019, <https://www.institutmontaigne.org/blog/soudan-et-algerie-retour-ou-seconde-mort-du-printemps-arabe>, 24.08.2021.
- Stachurska-Szczesiak K. (2007), *Program MEDA w polityce pomocy Unii Europejskiej państwom Maghrebu*, Toruń 2007.
- Stachurska-Szczesiak K. (2019), *Rozwój samopodtrzymujący w polityce Unii Europejskiej wobec państw Maghrebu*, Lublin.
- Statistique du Commerce Extérieur de l'Algérie. Période: Première trimestre de l'année 2020*, Direction des Etudes et de la Prospective, www.douane.gov.dz/Statistiques, 26.08.2021.
- Tebboune: diversifier les exportations et promouvoir l'investissement pour relancer l'économie*, „Algérie Presse Service” 19.08.2020, <https://www.aps.dz/economie/108778-tebboune-diversifier-les-exportations-et-promouvoir-l-investissement-pour-relancer-l-economie>, 27.08.2021.
- Verdier M., *L'Algérie est une société du refus*, „La Croix/ L/Hebdo” 30.01.2020, <https://www.la-croix.com/Monde/Afrique/LAAlgerie-societe-refus-2020-01-30-1201075280>, 27.08.2021.
- World Population Prospects. The 2006 Revision*, vol. 1, New York 2007.
- What are EU missions?*, https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/missions-horizon-europe_en, 27.08.2021.

Streszczenie

W 10 rocznicę masowych protestów zwanych „wiosną arabską”, jakie przeszły przez państwa południowej flanki basenu Morza Śródziemnego (BMŚ), rozumienie świata staje się bardziej złożone. Dla Unii Europejskiej (UE) rewolty dokonane w państwach z nią sąsiadujących były „strategicznym zaskoczeniem” i zburzyły jej dotychczasowe założenia wobec regionu, zmuszając ją do ich rewizji i szybkiego reagowania. Dla społeczeństw arabskich były wyrazem „przebudzenia”, przełamując uczucie strachu oraz buntu wobec panujących reżimów autorytarnych, a także próbą odrzucenia neoliberalnego sposobu „urządzania świata”. Algieria zajmuje strategiczne miejsce na mapie bilateralnych relacji, jakie UE utrzymuje z państwami dotkniętymi „wiosną arabską”. Bliskość geograficzna, przeszłość historyczna oraz potencjał jaki posiada to państwo sprawiają, że UE jest „na nowo” obecna w Algierii, wspierając ją w trudnej drodze przekształceń polityczno-gospodarczych.

Celem niniejszego artykułu jest analiza wpływu „wiosny arabskiej” na kształt społecznych stosunków UE–Algieria, zwracając uwagę na ramy wyznaczone przez „Wspólne Priorytety Partnerstwa”, koncentrując się na trzech kluczowych sektorach współpracy ustalonych na lata 2018–2020.

Słowa kluczowe: stosunki Unii Europejskiej z Algierią, wiosna arabska, ruch Hirak, rozwój samopodtrzymujący, przemiany demokratyzacyjne

The factor of the “Arab Spring” in relations between the European Union and Algeria

Summary

On the 10th anniversary of the mass protests known as the “Arab Spring” that passed through the southern Mediterranean countries, understanding of the world becomes more complex. For the European Union (EU), the revolts in its neighbors came as a “strategic surprise” and destroyed its prevision assumptions about the region, forcing it to revise them and react quickly. For Arab Societies, they were an expression of “awakening”, breaking the feeling of

fear and rebellion against the ruling authoritarian regimes, as well as an attempt to reject the neoliberal way of “arranging the world”. Algeria occupies a strategic place on the map of bilateral relations that the EU maintains with the countries affected by the “Arab Spring”. The geographic proximity, historical past and the potential of this country make the EU present in Algeria “anew”, supporting it in the difficult path of political and economic transformations.

The aim of this article is to analyze the impact of the “Arab Spring” on the shape of contemporary EU-Algeria relations, paying attention to the framework set by the “Common Partnership Priorities”, focusing on the three key sectors of cooperation established for 2018–2020.

Key words: relations between the European Union and Algeria, Arab Spring, the Hirak movement, sustaining development, democratization changes

